

Flora Turner-Vučetić

U POTRAZI ZA RENESANSNIM NAVJEŠTENJEM

Profesoru Gamulinu u spomen

Kada me je kolegica Ivana Prijatelj Pavičić zamolila da istražim gdje se nalazi *Navještenje* iz zbirke Wernher, nekada u literaturi poznato kao *Navještenje Ludlow*, sjetila sam se da sam već jednom davno bila u potrazi za tom slikom. Moja londonska biblioteka često je izvor iznenađenja. Kad posegnem za nekom od knjiga koje sam svih ovih godina "u tuđini" brižno skupljala, odjednom iz njih izniknu zaboravljena pisma, isječci iz novina ili fotografije. U knjizi *Ilirjin smiješak* uz posvetu i pismo Grge Gamulina bila je i fotografija upravo tog *Navještenja*, a na pozadini uz bilješke o slici, o polipitihu iz Nacionalne galeriju u Pragu, atribuciju Lovri Dobričeviću (Kotor, nakon 1415. - Dubrovnik, 1478.) i molbu za kolor-dijapozitiv 6x6, profesor je na kraju crvenom tintom i odlučnim rukopisom napisao sljedeće: "Flora! Molim Te, prevedi im ovo, i uzmi stvar u ruke - od velike je važnosti za dubrov. školu. Pozdrav Gamulin".

Bilo je to prije točno dvadeset godina. Još imam kopije nekoliko pisama gospodinu Urwicku Smithu, kustos zbirke Wernher u dvorcu Luton Hoo, koji na molbu za kolor-dijapozitiv *Navještenja* odgovara da može poslati samo crno-bijele fotografije koje će "nadam se, biti zadovoljavajuće za istraživanje *to your friend in Czecho-*

Slovakia...". Eto, opet susret s neznanjem gdje se nalazi Zagreb, kao i kada me sir Roy Strong, ravnatelj Muzeja Victorije i Alberta kojem sam bila predstavljena kao kustos iz Zagreba, pitao je li mi u Čehoslovačkoj teško nabaviti stručnu literaturu.

Profesor Gamulin morao je čekati tri mjeseca na crno-bijele fotografije po kojima je potvrdio atribuciju ove slike Lovri Dobričeviću iz Kotora. Nikada nije vidio sliku o kojoj je pisao. Je li bila hrabrost atribuirati slike po crno-bijeloj fotografiji? Vjerojatno ne jer su i ostale slike za usporedbu bile reproducirane u istoj tehnici. Pitam se jesu li i Miklós Boskovits i Federico Zeri vidjeli više od toga.

I evo, nakon dva desetljeća, kada sam se našla pred slikom koja će za mene uvijek ostati *Grgino Navještenje*, radost mi je pomutila pomisao da već davno nema među nama našeg dragog profesora kojeg bi moje digitalne, kolor-fotografije i te kako razveselile.

Navještenje je u sažetu katalogu zbirke opisano kao tempera na dasci, 99x62 cm, a kao autor se navodi Lorenzo Marini Da Cattaro. Ponos zbirke Wernher, slika je izbjegla sudbinu mnogih

umjetnina koje su dražbovaonice Sotheby's i Christie's u ime vlasnika prodale 1995. i 2000. godine, a nakon niza financijskih nevolja i obiteljskih tragedija, Luton Hoo, jedan od najslavnijih engleskih dvoraca, ovih se dana preuređuje u hotel visoke kategorije. Ipak, bar jedan dio zbirke sir Juliusa Wernhera (1850.-1912.) koji je bogatstvo stekao dijamentima, a trošio ga na umjetnine, sačuvan je kao posebna kolekcija i izložen u vili Ranger's House u Londonu. Wernherovi su praunuci osnovali dobrotvornu zakladu koja upravlja sa sedam stotina izvanrednih primjeraka likovne i primijenjene umjetnosti iz njegove originalne zbirke i predali ih na čuvanje organizaciji National Trust koja im je na 125 godina osigurala izložbeni prostor u Ranger's House, elegantnoj kući izgrađenoj 1700. godine za upravitelje kraljevskog parka u Greenwichu.

Ova najranija i daleko najvažnija, bar za mene, slika u sadašnjoj kolekciji Wernher očito je u katalogu prihvaćena kao djelo Lovre Dobričevića, to jest pod njegovim talijanskim imenom Lorenzo Marini da Cattaro. Pretpostavlja se da je slika bila vlasništvo Williama Rankina, koji ju je navodno kupio u New Yorku 1901., a nakon toga ju je sir Julius kupio od londonskog antikvara Dowdeswella i izložio u takozvanoj Crvenoj sobi u svojoj kući Bath House u londonskoj ulici Piccadilly. Tek kasnije prenesena je u dvorac Luton Hoo. U vodiču zbirke nema posebnog spomena *Navještenja*, ali se spominje u tekstovima o zbirci objavljenim u časopisu *Apollo* prigodom otvorenja Ranger's House za javnost. Opisujući slike starih majstora u Wernher kolekciji,¹ David Ekserdijan analizira *Navještenje* navodeći oba slikareva imena:

Lorenzo Marini da Cattaro i Lovro Dobričević, a u bibliografiji citira tekstove Federica Zerija i Boskovitsa, ali, nažalost, ne i Gamulina. Ekserdijan smješta sliku u prijelazno razdoblje između gotike i renesanse skrećući pažnju na *all'antica* stil arhitekture Bogorodičine kuće i posebno zanimljiv stup na čiji je kapitel smješten lik nagog ratnika s kopljem i štitom, za koji drži da je inspiriran skulpturom *Belvedere Antinous*.

Lovro Dobričević, *Navještenje*, 2. polovica 15. st., snimila: Flora Turner-Vučetić.

Neobičan motiv, čiju simboliku još treba istražiti. Brojni su narativni detalji na slici, kao što su jaja u košarici ili ptice u krletki pod stalkom za knjigu. Iza *hortus conclusus* koji kolegica Prijatelj Pavičić s pravom ističe kao jedan od najpoetičnijih u hrvatskom marijanskom renesansnom slikarstvu,² u pejzažu je smješten utvrđeni grad. Uspoređujući taj grad s grafikama Dubrovnika oko sredine 15. stoljeća ne možemo se oteti dojmu da je sedam sićušnih pri-

¹ DAVID EKSERDIJAN, Old master Paintings from the Wernher Collection, u: *Apollo*, Vol. CLVI, No.487 (2002.), 12.

² IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, Kroz Marijin ružičnjak, Split, Književni krug, 1998., 53 i 143.

zora iz apokrifnih priča o Joakimu, Ani i Mariji slikar uistinu smjestio u Dubrovnik. Dobričević se s posebnom strašću posvetio slikanju dragocjenih tkanina odjeće anđela Gabrijele i Djevice Marije. Ukasni motivi vrlo su složeni, težina tkanine osjeća se u padu nabora koji se meko, prirodno spuštaju niz tijelo sve do poda. Vrlo je zanimljiv ukras Marijina plašta: iz bogate lisnate vegetacije u kojoj se odmaraju jednorozi (a ne jeleni!)³ pojavljuju se raspukli plodovi šipka, a po čitavom plaštu prepliće se vrpca s natpisom *Ave Maria*. Natpis je pisan latinskom kapitalom, za razliku od tekstova na svetokrugu anđela i Djevice (*Ave Maria gracia plena*) koji su ispisani vrpčastim, gotičkim pismom. Možda i u tome ima simbolike, prisutne u svim dijelovima *Navještenja*: sve što je nebesko bliže je gotički, a svjetovno je u novom, renesansnom stilu; svetokrug pripada nebeskom, a plašt svjetovnom. Bog Otac i serafini naslikani su na zlatnoj pozadini, a svjetovni prizori smješteni su u krajolik i stambenu arhitekturu.

Lovro Dobričević, *Navještenje* - detalj, 2. polovica 15. st., snimila: Flora Turner-Vučetić

Okvirom slike nije se još nitko pozabavio. Najvjerojatnije je iz 19. stoljeća, u renesansnom stilu, bogato ukrašen pozlaćenim, rezbarenim klasičnim motivima i slikanim ukrasima harpija, vaza, razlistalim viticama i maskama. Slici je u neko doba dodan drveni rub, kako bi se bolje uklopila u novi okvir. Iz izvješća stručne komisije saznajemo da je slika dosta oštećena, posebice uz rubove kada je izvađena iz originalnog okvira, a najviše je oštećen sloj boje kojim su slikani more i nebo. Preporuka je da se slika očisti i učvrsti drvena podlogu. U siječnju 2002., prilikom predaje zbirke na upravljanje udruzi National Trust, stručnjaci Instituta Hamilton Kerr iz Cambridgea napravili su vrlo detaljnu analizu slike. Vrlo su zanimljive analize podloge, crteža i slikarske tehnike koje, kada bi se usporedile s analizama drugih slika pripisanih Dobričeviću, mogu izvanredno poslužiti za daljnje istraživanje atribucije.

Preciznost u tehničkoj, restauratorskoj analizi stručnjaka toga svjetski poznatog instituta ne prati preciznost u atribuciji *Navještenja*. Srećom sam imala priliku vidjeti elaborat o slici i upozoriti na pogreške u uvodnom tekstu, te se nadam da se one neće ponoviti pojavi li se *Navještenje* uskoro na izložbi. Kustosici sam ostavila fotokopije tekstova iz kataloga *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*. (Eto kako mi dobro dođe kad mi kolege pošalju kataloge!) U prvoj rečenici elaborata navodi se da je taj razmjerno nepoznat majstor rođen u Kotoru (Cattaro) i umro u "Ragusa, Sicily 1478". Ne povezujući Ragusu s Dubrovnikom, već smještajući Dobričevića u sicilijansku Ragusu, autor teksta piše da su poznate tri Marinijeve slike na Siciliji: *Madona* i *Sveti Ivan*, obje datirane oko 1456., a

³ IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ (bilj. 2), 142.

nalaze se u dominikanskoj crkvi u Ragusi, dok je treća oltarna pala sa šest panoa iz 1464. na glavnom oltaru crkve Sv. Marije "in Danče near Ragusa". Na kraju je zaključak: "postoji mogućnost da je Marini također radio i na dalmatinskoj obali". Teza o Siciliji navodi autora da slikara poveže uz španjolskog slikara Pedra Serra,

koji je živio u Siciliji. Potražila sam u Cambridgeu potpisnike tog elaborata i uspjela razgovarati s jednim od njih, lanom McClureom, kojemu sam objasnila da su otplovili u krivu Ragusu. Eto kako malo treba za zbrku u atribuciji!

Lovro Dobričević, Navještenje - detalj, 2. polovica 15. st., snimila:
Flora Turner-Vučetić